

Ilgaz Gümüştas

Zamansız Hamleler

Edgar Allen Poe'dan Hızlı Hamleler

Aşağıdaki yazı Edgar Alan Poe'nun Seçme hikayeler adlı kitabının "Morgue Sokağı Cinayetleri" adlı öyküsünden alınmıştır. Satrancı eleştiren ve yerine dama ve bir kağıt oyunu olan Vist'i tavsiye eden düşünceyi ilk önce dikkatle okumak gerekiyor. Yazarın düşüncelerin tam aksini düşündüğümü belirtmekle birlikte fikirlerimi gelecek ay ayrıntılı bir şekilde açıklayacağım. Tabi her iki tarafı okuduktan sonra kararı verecek olan okuyucudur. Bu açıklamayı yaptıktan sonra beni objektif olmamakla suçlayabilirsiniz. Ama Goethe'nin de dediği gibi "Benden tarafsız olmayı değil samimiyeti bekleyin."

Morgue Sokağı Cinayetleri

"Analitik olarak tanımlanan zihinsel yetilerin kendileri analize pek açık değildir; bunları sadece etkileriyle değerlendirebiliriz. Bu yetiler hakkında bilmediğimiz şeylerden biri de kendilerine sahip olan kişi için, eğer güçlüyseler, son derece büyük bir haz kaynağı olduklarıdır. Nasıl güçlü kuvvetli bir adam fiziksel yetilerinden zevk duyar, kaslarını çalıştıran hareketlere bayılırsa, analist de çözümleyici zihinsel faaliyetleri sever. Yeteneklerini devreye sokabileceği en küçük uğraşlardan bile zevk alır. Gizemlerden, muammalardan, gizli anlamlardan hoşlanır ve bunların her birine getirdiği çözümlere, sıradan zihinlere doğüstü gibi gelen bir feraset eşlik eder. Yöntem ruhu ve özüyle aldığı sonuçlar arasında aldığı sezi ürünü gibi görünür. Çözümleme muhtemelen matematiksel çalışmalar, özellikle de haksızca ve geriye dönük işleme tarzı yüzünden analiz olarak adlandırılan, matematiğin en yüksek dalı tarafından epey güçlendirilir. Ama hesaplamak analiz etmek değildir. Mesela bir satranç oyuncusu bir hesap yaparken diğerini yapmaz. Demek ki satranç oyununun zihin üzerindeki etkisi oldukça yanlış anlaşılmıştır. Şimdi bir bilimsel inceleme yazıyor değilim. Sadece oldukça tuhaf bir anlatıya rasgele düşüncelerle giriş yapıyorum. Bu yüzden bunun fırsat bilip, düşünen aklın yüce güçlerinin gösterişsiz dama oyununda satrancın tüm gereksiz detaylarından daha fazla ve işe yarar şekilde çalıştırıldığını söyleyeceğim. Satrançta taşların farklı ve tuhaf hareketleri, çeşitli ve farklı düzeylerde değerleri vardır ve bu oyunun karmaşıklığı derinlikle karıştırılır (sık yapılan bir hata). Burada büyük ölçüde yoğunlaştırılır. Dikkatin bir an bile dağılması zarar görmeye yada yenilgiyle sonuçlanır. Olası hamleler sadece çok sayıda değil, aynı zamanda karmaşık olduğundan bu türden hata yapma olasılığı katlanır. On oyundan dokuzunda kazanan deha değil dikkattir. Damada ise tam tersine hamleler eşsizdir ve varyasyonlar azdır, bu yüzden dikkatsizlik etme olasılığı azalır. Dikkatin önemi azaldığından kazananı belirleyen zeka olur. Daha açık konuşursak -diyelim ki her dama oyununda sadece dört taş kalmış ve bunların hepsi de dama olmuş. Bu durumda tarafların dikkatsizlik etmesi beklenemez elbette. Burada (oyuncular eşit durumda olduğundan) oyunu son derece zekice, zor bulunur bir hamlenin kazandıracağı açıktır. Analist her zamanki kaynaklarından mahrum kalınca kendisini hasmıyla özdeşleştirir, onun ruh haline bürünür ve böylece çoğunlukla onu nasıl baştan çıkaracağını ya da telaşa düşüreceğini, bu şekilde de hata yapmasını sağlayacağını ilk bakışta görür. (bazen gördüğü hamleler saçmalık derecesinde

basittir.

Vist oyununun hesaplama gücü adı verilen şeye etkisinin büyük olduğu uzun zamandır bilinmektedir. Son derece zeki insanlar bu oyundan anlaşılmaz bir haz alırken satranç öncemsi bulur. Analiz yetisinin kullanılmasını Vist oyunundan fazla gerektiren hiçbir şey yoktur şüphesiz. Dünyanın en iyi satranç oyuncusu sadece bir bir satranç olmaktan öteye gidemeyebilir ama Vist oyununda başarılı olan kişi zihinsel çarpışmalar için gerekli, çok daha önemli sahip demektir. Başarılı olmak derken kurallar çevresinde avantaj sağlamak için kullanılacak tüm kaynakları görebilmeyi, oyunda bu şekilde kusursuzlaşmayı kastediyorum. Bu tür kaynaklar türlü türdür ve sayıları epey fazladır. Genellikle sıradan zihinler tarafından fark edilemezler. Dikkatli izlemek, iyi anımsamak demektir. Şu ana kadar söylediklerimizden, dikkati yoğunlaştırabilen bir satranç oyuncusunun Viste çok başarılı olacağı sonucuna varabiliriz. ; Hoyle'un kurallarını (ki bunlar da sadece oyunun mekaniğine ilişkindir.) yeterince anladığı sürece. Yani kuvvetli bir hafızaya sahip olmak ve "kurallara göre oynamak", genel kanıya göre iyi bir oyuncu olmak için yeterlidir. Ama analistin becerisi kuralların ötesindeki meselelerde sergilenir. Usulca pek çok gözlemde ve çıkarımda bulunur. Belki diğer oyuncular da aynı şeyi yapar. Kimin daha fazla bilgi edindiğini belirleyen çıkarımların doğruluğundan çok gözlemin niteliğidir. Önemli olan neyi gözleyeceğini bilmektir. Oyuncumuz kesinlikle kendisini sınırlamaz. Tüm dikkatini oyuna verip dışsal çıkarımları da göz ardı etmez. Partnerin yüzünü inceler ve hasımların yüzleriyle teker teker, dikkatle karşılaştırır. Her oyuncunun kağıtları nasıl tasnif ettiğini gözler. Oyuncuların bakışlarından onların nasıl dizdiklerini anlamaya çalışır. Genellikle yüksek kozlar yan yana konur. Oyun ilerledikçe yüzlerdeki değişiklikleri inceler. Kendinden emin, şaşkın, muzaffer ya da sıkıntılı ifadelerin değişimlerine göre çıkarımlarda bulunur. Oyuncunun bir el alma tarzından bir başka el alıp alamayacağı hakkında karara varır. Hileli kartların masaya konuluş tarzından anlar. Gayri ihtiyari edilen bir laf; bir kartın yanlışlıkla düşürülmesi ya da çevrilmesi; onu gizlemek için telaşa kapılıp kapılmaması, alınan kartların sayılması ve düzenlenmesi; utanç, duraksama, heves ya da korku –bütün bunlar ona oyunun gidişatı hakkında bilgi verir. İlk iki üç el oynandıktan sonra artık kimin elinde ne olduğunu bilir. Bu yüzden oyununu sanki diğerleri ellerini açıp ona göstermişçesine rahatça ve kararlılıkla oynar.

Analitik güç hünerlilikle karıştırılmamalıdır. Çünkü analistler hünerli olmak zorunda olsa da, hünerliler genellikle analiz yapamaz. Hünerli kimselerin çoğunda bulunan yapıcı ya da birleştirici güç , zekaları başka açılardan Budalılığın sınırında bulunan kişilerde öyle sık görülmüştür ki, bu durum tin üzerine yazan yazarların genel olarak ilgisini çekmiştir. Hünerlilikle analitik yeti arasındaki fark hayal gücüyle imgelem arasındaki farktan çok daha fazla , ama son derece benzer karakterdedir. Aslında hünerliler son derece hayalcidir; imgelemleri gerçekten kuvvetli olanlarsa mutlaka analitiktir.

Burada açıklama bitiyor. Öykü bu incelemeden sonra başlıyor. Gelecek ay buluşmak üzere...